

บทที่ 6

บทบาทของภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน

ในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควัน ทั้งในชุมชนเมืองและชนบท

จากการที่โครงการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควัน ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและนำองค์ความรู้ที่ได้ค้นพบจากชุมชนต่าง ๆ มาจัดกลุ่มเป็นรูปแบบทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันไว้ทั้งหมด 20 รูปแบบทางเลือก โดยแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มใหญ่ ดังรายละเอียดที่เสนอไว้ในบทที่ 5 และเพื่อให้สามารถนำรูปแบบทางเลือกที่ค้นพบมาปรับใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม ในบทที่ 6 นี้จึงขอนำเสนอแนะ บทบาทของภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชนในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันในพื้นที่ดำเนินการทั้งในชุมชนเมืองและชนบทดังนี้

จากผลการศึกษาที่ได้เสนอรูปแบบทางเลือกสำหรับใช้เป็นวิธีการจัดการป้องกัน และแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันไว้ 8 กลุ่มทางเลือก ได้แก่ กลุ่มทางเลือกสำหรับการจัดการพื้นที่เพาะปลูก การขอทำประโยชน์ในเขตป่า การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การจัดการขยะ การใช้บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นศูนย์กลาง พลังงานทางเลือก การป้องกันการเผาในพื้นที่รกร้าง และการจัดตั้งกองทุนเพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อม รูปแบบทางเลือกทั้ง 8 กลุ่มประกอบด้วยรูปแบบและวิธีการจัดการทั้งหมด 20 รูปแบบ โดยรูปแบบทางเลือกแต่ละรูปแบบมีหลักการ วิธีการในการดำเนินการ ตลอดจนปัจจัยเอื้อที่จำเป็นสำหรับการสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติได้อย่างจริงจังและยั่งยืน ดังนั้นในการนำเสนอ บทบาทของภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมกันในการผลักดัน สนับสนุน และดำเนินการให้มีการนำรูปแบบทางเลือกในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันออกไปปฏิบัติในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม และเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างสูงสุด ผู้วิจัยจึงขอแนะนำตามลักษณะของพื้นที่และรูปแบบทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ในการบริหารจัดการซึ่งจะตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ข้อ 4 โดยมีรายละเอียดและประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

- 6.1 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่ทำการเกษตร
- 6.2 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่ป่าและที่รกร้าง
- 6.3 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่เขตเมืองและเขตเมืองกึ่งชนบท

6.1 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่ทำการเกษตร

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ที่มีการเพาะปลูกทางการเกษตรมีทั้งพื้นที่ที่เป็นของส่วนบุคคลที่มีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง หรือสิทธิทำกิน อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และพื้นที่ที่ราษฎรได้เข้าไปทำกินในเขตป่าประเภทต่าง ๆ โดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่เป็นพื้นที่ทำกินที่ตกทอดทางมรดก สำหรับลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงมีสภาพเป็นพื้นที่ลาดชันตามไหล่เขา เช่น ในอำเภอแม่แจ่ม อำเภออมก๋อย อำเภอเชียงดาว พืชทางการเกษตรที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพด ข้าวไร่ และถั่วตระกูลต่าง ๆ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น คือ หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวจะมีเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรจำนวนมากในพื้นที่ เช่น ฟางข้าว เศษซากต้นข้าวโพด ชังข้าวโพด กิ่งไม้ เศษไม้ เป็นต้น รูปแบบทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เพื่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหามลพิษและนำไปสู่การเกิดวิกฤตหมอกควันประกอบด้วย

6.1.1 การจัดการพื้นที่เพาะปลูก ประกอบด้วย

1) การปลูกพืชแบบไม่ไถ-ไม่เผา เป็นรูปแบบทางเลือกที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในพื้นที่สูงและมีสภาพลาดชัน ที่มีการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรจำนวนมาก เมื่อหลังการเก็บเกี่ยวจะมีการเผาและเกิดปัญหาหมอกควันตามมาเสมอ ดังนั้น การส่งเสริมให้มีการปลูกพืชแบบไม่ไถ-ไม่เผา จึงเป็นทางเลือกที่สามารถป้องกันและแก้ไขการเผาได้อย่างดี เช่น ในพื้นที่ชุมชนบ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนมีอาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลัก เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ถั่วแดง ถั่วดำ ถั่วแป๋ และปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภค การจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ที่ผ่านมาทำโดยการเผา ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องหมอกควันตามมา ทางโครงการขยายผลโครงการหลวงจึงมีการจัดทำโครงการ การปลูกข้าวโพดโดยไม่ไถพรวน ไม่เผา เหลื่อมด้วยพืชตระกูลถั่ว และเนื่องจากพื้นที่ของบ้านปางแดงในเป็นเขตพื้นที่สูงและภูเขาสูง เมื่อมีการทำการเกษตรตามแบบดั้งเดิมที่ไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการพังทลายของหน้าดินและทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตทางการเกษตรลดต่ำลงและมีปัญหารุกกล้าพื้นที่ป่า จึงได้มีแนวความคิดในการปลูกพืชหลักเหลื่อมด้วยพืชตระกูลถั่วแล้วนำเศษวัสดุจากการทำการเกษตรมาทำเป็นแนวคันปุยในแปลงของเกษตรกร ซึ่งพืชหลักที่มีการปลูกในพื้นที่เป็นจำนวนมาก คือ ข้าวโพด และมีการปลูกเหลื่อมด้วยพืชตระกูลถั่วแบบไม่ไถ-ไม่เผา เพื่อลดต้นทุนการกำจัดวัชพืช เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรต่อหน่วยพื้นที่ และลดการบุกรุกทำลายป่าเป็นพืชหลักโดยไม่ไถพรวน และไม่เผา และเหลื่อมด้วยพืชตระกูลถั่วซึ่งเป็นพืชรอง เพื่อเพิ่มรายได้และเพิ่มธาตุอาหารให้แกดิน

2) การไถกลบ/ขุดหลุมฝัง เป็นการไถกลบเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรในพื้นที่เพาะปลูก เช่น ฟางข้าว วิธีการที่สามารถกระทำได้บนพื้นที่ที่เครื่องจักรกลเกษตรสามารถเข้าไป

ทำงานได้ และเป็นวิธีการเฉพาะหน้าที่จะสามารถนำเศษต่อซังและฝักข้าวโพดเป็นจำนวนมากให้พ้นจากการเผาได้ดีที่สุด คือ การหาเครื่องจักรกลหนักจำพวกรถขุด รถดักจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่มีเครื่องจักรกลดังกล่าวที่สามารถให้ความร่วมมือกับท้องถิ่นได้ เช่น หน่วยงานทางทหาร หรือกรมทางหลวง เพื่อไปช่วยขุดหลุมฝังกลบเศษต่อซังและฝักข้าวโพดดังกล่าวไว้ในระดับผิวดินเพื่อป้องกันการลุกลามจากการเผา

การนำรูปแบบดังกล่าวไปปฏิบัติจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน เช่น ในการดำเนินการในพื้นที่อำเภอเชียงดาว ประสบความสำเร็จเนื่องจากได้รับความร่วมมือสนับสนุนจาก สำนักงานเกษตรจังหวัด โครงการหลวง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และประชาชนที่เป็นเกษตรกร ดังนั้นถ้าต้องการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ คณะผู้วิจัยขอเสนอบทบาทของแต่ละภาคส่วนจำเป็นต้องกระทำดังนี้

ภาครัฐ ตั้งแต่ระดับกระทรวง กรม และจังหวัด โดยเฉพาะในระดับจังหวัดที่เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิด ต้องให้การส่งเสริม สนับสนุน ทั้งในระดับนโยบาย โครงการ กิจกรรม และงบประมาณ ในการให้ความรู้ สร้างจิตสำนึก กับประชาชนที่เป็นเกษตรกร เช่น กรมวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด ต้องเข้าไปจัดกิจกรรม โครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเพาะปลูกทางการเกษตรแบบใหม่ เพื่อให้เกษตรกรรับรู้ถึงข้อดี ข้อเสีย ของการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมและแบบใหม่

ท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนกลุ่มต่าง ๆ จำเป็นต้องให้การสนับสนุน ผลักดันอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทั้งในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ด้านอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักรกลหนักจำพวกรถขุด รถดัก ที่ใช้ในการขุดฝังกลบ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัดต้องเป็นผู้เข้าไปให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้น้อย เพื่อให้มีศักยภาพในการดำเนินการได้ หรือองค์การปกครองส่วนจังหวัดอาจเป็นผู้ช่วยประสานขอความร่วมมือ หรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการในจังหวัด เช่น หน่วยงานทหาร

- 2) การจัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกษตรกรเรียนรู้จากประสบการณ์ การจัดการเพาะปลูกแบบใหม่ พร้อมกับการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ การเพาะปลูกแบบใหม่ เพื่อสร้างการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำการเกษตร และการเพาะปลูกแบบเดิมที่ทำมา และปรับเปลี่ยนทัศนคติ วิธีคิดของเกษตรกรเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น

ภาคประชาชน ได้แก่ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกต้องเปิดใจเรียนรู้วิธีคิด วิธีทำแบบใหม่ เลิกยึดติดกับการคิดและการกระทำแบบเก่า ๆ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

6.1.2 การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ประกอบด้วย

1) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ระดับครัวเรือนหรือชุมชนขนาดเล็ก เป็นรูปแบบที่เกษตรกรผลิตไว้ใช้ในไร่นาของตัวเอง มีกรรมวิธีการผลิตที่ไม่ได้ยุ่งยาก เพียงรวบรวมเศษไม้ ใบหญ้า ฟางข้าว หรือต้นไม้ กิ่งไม้ พืชที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว มากองผสมกับมูลสัตว์ สามารถทำได้บริเวณที่ว่างรอบ ๆ บ้านหรือในไร่นา เหมาะกับพื้นที่ที่มีวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร เช่น เศษไม้ กิ่งไม้ ใบหญ้า ฟางข้าว เป็นต้น

2) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ระดับอุตสาหกรรม เป็นการผลิตปุ๋ยหมักในปริมาณมาก โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมา โดยอาจเป็นบริษัทเอกชน หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ลงทุน จัดตั้งโรงงานและรับซื้อเศษไม้ กิ่งไม้ หรือเศษวัชพืชจากหน่วยงานราชการ เกษตรกร ที่มีวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรจำนวนมาก เช่น ฟางข้าว ชังข้าวโพด และซากต้นข้าวโพด เป็นต้น รวมทั้งพื้นที่ซึ่งมีสวนป่าตั้งอยู่ สามารถนำวัสดุคืบเหล่านี้มาทำเป็นปุ๋ยหมักระดับอุตสาหกรรมได้

การนำรูปแบบทางเลือกกลุ่มนี้ ไปใช้ขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ได้ คณะผู้วิจัยขอเสนอบทบาทที่แต่ละภาคส่วนจำเป็นต้องกระทำได้ดังนี้

ภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานในระดับจังหวัดจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ถูกต้องให้ชาวบ้าน เกษตรกรเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการผลิตปุ๋ยได้อย่างมีคุณภาพออกมาใช้ นอกจากนี้ ต้องให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น เครื่องบดย่อยกิ่งไม้ขนาดที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือมอบให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ที่ชาวบ้าน เกษตรกร และชุมชนสามารถมาใช้ประโยชน์ได้

ท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน ส่งเสริมและผลักดันให้เอกชนจัดตั้งบริษัทในพื้นที่ หรือท้องถิ่นร่วมมือกับชุมชน จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ขึ้นมาเป็นผู้ดำเนินการผลิตปุ๋ยโดยการรับซื้อวัสดุคืบที่เป็นวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร และจ้างแรงงานจากคนในพื้นที่มาทำงานในโรงงาน นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังต้องส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อให้สามารถจำหน่ายปุ๋ยที่เป็นผลผลิตได้ ต้องทำการณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติให้เกษตรกรในพื้นที่ให้เห็นคุณค่าของการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี

ภาคประชาชน ได้แก่ ชุมชน เกษตรกร ชาวบ้าน ต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนการใช้ปุ๋ยเคมี ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรแบบใหม่ ผู้นำชุมชนกลุ่มต่าง ๆ

ต้องเป็นแกนนำในการรณรงค์ให้หยุดการเผาเศษวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร โดยการนำมาทำปุ๋ย เพื่อนำไปใช้ในการเพาะปลูก โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ

6.1.3 พลังงานทางเลือก ประกอบด้วย

1) เชื้อเพลิงชีวหรือเชื้อเพลิงอัดแท่ง เป็นเชื้อเพลิงชีวมวลชนิดหนึ่ง ทำจากขี้เลื่อย ชังข้าวโพด ฯลฯ วัตถุดิบเหล่านี้จะถูกนำไปบดย่อยจนละเอียดแล้วนำเข้าเครื่องอัดเป็นแท่ง สามารถนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงทดแทนฟืนไม้ รูปแบบนี้มีความเหมาะสมสำหรับพื้นที่ซึ่งมีวัสดุเหลือทิ้งจากการแปรรูปผลผลิต เช่น ขี้เลื่อย ชังข้าวโพด รวมทั้งใบไม้แห้ง รูปแบบทางเลือกที่สามารถนำมาใช้เป็นมาตรการป้องกันการเผา คือ การส่งเสริมให้มีการตั้งไซโลแล้วนำเศษตอซังและชังข้าวโพดไปใช้เป็นเชื้อเพลิงของไซโลในการอบเมล็ดข้าวโพดก่อนส่งออกสู่ตลาดผู้ซื้อนอกพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีไซโลแบบนี้ตั้งอยู่บ้านแม่จากร หมู่ 5 ตำบลแม่จากร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่แล้ว 1 แห่งแต่ก็ยังมีเศษตอซังและชังข้าวโพดเหลืออีกจำนวนมากถึงประมาณ 22,400 ตัน ดังนั้น การส่งเสริมให้มีการตั้งโรงงานทำถ่านอัดแท่งโดยใช้ชังข้าวโพดเป็นวัตถุดิบ เป็นการใช้ประโยชน์จากชังข้าวโพดเลี้ยงสัตว์โดยนำไปแปรรูปเป็นถ่านอัดแท่งแทนการเผาทิ้งในที่โล่ง จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดปัญหาวิกฤตหมอกควันที่เกิดขึ้นทั่วภาคเหนือได้

2) โรงไฟฟ้าชีวมวล การก่อตั้งโรงไฟฟ้าจากเชื้อเพลิงชีวมวล ขนาดเล็กประมาณ 100 kW สามารถใช้เชื้อเพลิงชีวมวลได้หลากหลายชนิด อาทิ แกลบ ชังข้าวโพด และเศษไม้ เป็นต้น กำลังการผลิตดังกล่าวสามารถผลิตกระแสไฟฟ้ารองรับชุมชนได้ประมาณ 200 ครัวเรือน เหมาะกับพื้นที่ซึ่งขาดแคลนพลังงานไฟฟ้าและมีวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรเป็นจำนวนมาก ได้แก่ แกลบ เศษซากชังข้าวโพด รวมทั้งกิ่งไม้ ใบไม้ เช่น ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ที่มีปัญหาการเผาในที่โล่ง โดยเฉพาะการเผาเศษตอซังข้าวโพดเป็นจำนวนมากทุกปี และในพื้นที่เพาะปลูกของจังหวัดลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์รวมกันถึง 250,024 ไร่ ส่งเสริมให้มีการตั้งโรงงานทำถ่านอัดแท่งโดยใช้ชังข้าวโพดเป็นวัตถุดิบ

ดังนั้นถ้าต้องการนำรูปแบบเชื้อเพลิงชีว เชื้อเพลิงอัดแท่ง โรงไฟฟ้าชีวมวล ไปใช้ขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ได้ คณะผู้วิจัยขอเสนอบทบาทที่แต่ละภาคส่วนจำเป็นต้องกระทำดังนี้

ภาครัฐ ตั้งแต่ระดับกระทรวง กรม รัฐวิสาหกิจ และจังหวัด ต้องมีการกำหนดนโยบาย โครงการ กิจกรรม และงบประมาณ สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ภาคเอกชน และรัฐวิสาหกิจ ให้มีศักยภาพที่เพียงพอ เพราะการดำเนินการตามรูปแบบดังกล่าวต้องได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณจำนวนมาก อุปกรณ์เครื่องมือ เทคโนโลยีที่ทันสมัย การช่วยเหลือทางด้านความรู้จากผู้เชี่ยวชาญอย่างมาก เช่น การจัดตั้งโรงไฟฟ้าชีวมวล ที่มีการดำเนินการในจังหวัดเชียงราย ประสบความสำเร็จได้เพราะได้รับการสนับสนุนทั้งการไฟฟ้าส่วน

ภูมิภาคร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน การผลิตถ่านอัดแท่งสามารถดำเนินการได้ ต้องได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต และตลาดสำหรับการจำหน่ายอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง หน่วยงานรัฐที่ต้องเข้ามาทำบทบาทนี้ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญและให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง เช่น การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อผลิตถ่านอัดแท่งจาก ชังข้าวโพด มีการส่งเสริมด้านการตลาดโดยการจัดหาตลาดให้ เพื่อให้ธุรกิจสามารถดำเนินไปได้ อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในขณะเดียวกันเกษตรกรสามารถนำชังข้าวโพดไปขายให้กับผู้ผลิตถ่านอัด แท่งได้ เป็นการสร้างรายได้อีกทางหนึ่งของเกษตรกร ปัจจุบันในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มมีการ ดำเนินการผลิตถ่านอัดแท่งโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านแม่วาก หมู่ 6 ตำบลแม่นาจร ซึ่งได้รับเงิน ช่วยเหลือให้กู้ระยะยาวจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่กลับมีปัญหาด้าน การตลาด ทำให้กลุ่มผู้ผลิตต้องมีปัญหาหนี้สินตามมา ต้องมีการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านและชุมชนเพื่อลดการต่อต้านและสร้างการสนับสนุน

ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และเกษตรกร ชุมชน ต้องเปิดใจรับฟังข้อมูลจาก ภาครัฐ และท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง อย่างไม่มีอคติ หากเกิดความสงสัยต้องมีการซักถาม ให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลของอีกฝ่ายหนึ่ง มีความจริงใจต่อกัน ยึดถือระบบของ การให้และรับ และที่สำคัญเกษตรกรและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติยอมรับการ เปลี่ยนแปลงในรูปแบบวิถีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมที่มีข้อบกพร่องและก่อให้เกิดปัญหาต่อ ส่วนรวม

6.2 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับ “พื้นที่ป่า” และ ที่รกร้างว่างเปล่า

จากผลการศึกษา คณะผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้กับ “พื้นที่ป่า” และที่รกร้างว่างเปล่าทั้งพื้นที่ของเอกชนและพื้นที่สาธารณะ เพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหาวิกฤตหมอกควันไว้ดังนี้

6.2.1 กลุ่มรูปแบบทางเลือกการให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ประกอบด้วย

1) การอนุญาตให้ประชาชนสามารถปลูกไม้หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจ โดยการที่ กฎหมาย และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการป่าไม้ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันควรมีการปรับปรุงเพื่อไม่ให้ เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อประชาชนในการนำไม้หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สนเขา ไม้อบเชย ฯลฯ มาปลูกเสริม หรือปลูกทดแทนการปลูกข้าวโพด ข้าวไร่ หรือถั่ว ทดแทน ในพื้นที่ที่ทำการเพาะปลูกเดิม เพื่อลดการเพาะปลูกพืชไร่โดยเฉพาะพืชเชิงเดี่ยวในไร่หมุนเวียนที่ เป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการเผาเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการเตรียมแปลงเกษตร รูปแบบทางเลือกนี้

สามารถนำไปใช้ในพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านได้นำไปใช้เป็นพื้นที่ปลูกไผ่หนุมานเวียนอยู่เดิม และให้สิทธิแก่ผู้ปลูกในการเป็นผู้รับผลประโยชน์จากไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจที่ปลูกในสัดส่วนที่จูงใจ (ซึ่งตามกฎหมายปัจจุบันกำหนดเป็นไม้หวงห้าม) ขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยเพิ่มปริมาณไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจ (ปัจจุบันไผ่หวงห้ามเหล่านี้ในพื้นที่ป่ามักถูกลักลอบตัดโค่นและกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม) ในพื้นที่ป่า พร้อมด้วยเงื่อนไขในการเป็นผู้ดูแลรักษาป่า โดยต้องไม่มีการรุกร้าพื้นที่ป่าเพิ่มมากเกินไปกว่าพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์อยู่เดิม ทั้งนี้รายละเอียดอื่นอาจปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม โดยคงหลักการสำคัญที่ต้องทำให้ปริมาณไผ่หวงห้ามในพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น (ปัจจุบันไผ่หวงห้ามเหล่านี้ในพื้นที่ป่ามักถูกลักลอบตัดโค่นและกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม) ขณะเดียวกันผู้ปลูกเป็นผู้รับได้ผลประโยชน์จากไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจที่ปลูกในสัดส่วนที่จูงใจ (ซึ่งตามกฎหมายปัจจุบันกำหนดเป็นไม้หวงห้าม)

2) การเช่าป่า คือ การที่ชาวบ้านในพื้นที่สามารถขอเช่าพื้นที่ป่าสงวนเพื่อทำการเกษตรและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าได้ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าไปพร้อมกัน อีกทั้งยังเป็นการป้องกันผลกระทบและสร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านในเรื่องการเวนคืนพื้นที่ป่าของรัฐ รวมทั้งการอนุญาตให้ตัดไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจที่มีการปลูกในพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านได้ปลูกไว้ เป็นต้น การเช่าป่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันในระยะยาวอีกทางหนึ่ง เพราะหากชาวบ้านมีความมั่นใจว่าตนสามารถทำการเกษตร หรือปลูกไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจในเขตป่าสงวนได้ โดยไม่ผิดกฎหมาย ดังเช่นชาวบ้านในพื้นที่สูงในอำเภอแม่แจ่ม อำเภอสะเมิง และอำเภอมวกเหล็ก ถ้าสามารถเช่าพื้นที่ป่าเพื่อปลูกไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจได้ จะช่วยทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชไร่เชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด มาปลูกไผ่หวงห้ามและเป็นไม้เศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้ในระยะยาวแทน ซึ่งจะช่วยลดปริมาณการเผาเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการทำการเกษตรได้ อีกทั้งยังสามารถป้องกันแก้ไขปัญหาการทำไผ่หนุมานเวียนโดยการขยายพื้นที่ทำกินบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อเพาะปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวได้อีกด้วย

3) การให้สิทธิทำกิน (สทก.) ได้แก่การให้สิทธิทำกิน (สทก.) ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ กับประชาชนในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้สามารถอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายอย่างเป็นทางการ โดยได้รับอนุญาตให้มีสิทธิทำกิน เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมั่นคง โดยหลักการที่พื้งนำมาใช้ คือ แนวคิดเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำรัสชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดเพื่อให้มีการใช้ที่ดิน สทก. ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่ที่มีอยู่ และเพื่อให้เกิดความพอเพียงเลี้ยงตนเองได้ในระดับชีวิตที่ประหยัด

4) การปลูกสวนป่า หมายถึง การส่งเสริมให้มีการพัฒนาสวนป่าพร้อมทั้งการทำไม้และจำหน่ายไม้จากสวนป่า โดยรัฐจัดตั้งหน่วยงานมารับผิดชอบ ดังเช่นการดำเนินงานขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ที่มีส่วนสร้างอาชีพและช่วยส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนั้นเศษไม้จากสวนป่ายังเป็นวัตถุดิบในการทำปุ๋ยอินทรีย์และโรงไฟฟ้าชีวมวล

5) ธนาคารต้นไม้ มีแนวคิดที่จะให้ภาคประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกรปลูกต้นไม้เศรษฐกิจในที่ดินทำกินของตนเองแล้วสร้างมูลค่าต้นไม้เป็นทรัพย์สิน เป็นเงิน เพื่อใช้ทรัพย์สินดังกล่าวไปเป็นทุนหรือชำระหนี้ธนาคารและสถาบันการเงินที่เป็นนิติบุคคลตลอดจนการใช้มูลค่าไม้เป็นหลักทรัพย์หรือหลักประกันต่าง ๆ ที่จะต้องทำระหว่างรัฐกับประชาชน โดยมีรูปแบบวิธีการดำเนินการ คือ การจัดตั้งองค์กรธนาคารต้นไม้ในรูปขององค์กรภาคประชาชนเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนปลูกต้นไม้ในที่ดินของตนเอง และนำไปขึ้นทะเบียนต้นไม้ตามประเภทที่ใช้เนื้อไม้ได้กับธนาคารต้นไม้แต่ละสาขา โดยมีการประเมินมูลค่าต้นไม้เป็นเงิน นำตัวเลขจำนวนเงินที่ประเมินรับรองไว้มาไว้ในรูปแบบบัญชีธนาคาร ประกอบไปด้วยธนาคารต้นไม้สำนักงานใหญ่และธนาคารต้นไม้สำนักงานสาขา โดยแหล่งที่มาของเงินสนับสนุนที่รัฐให้ค่าตอบแทนต่อสมาชิกผู้ปลูกต้นไม้ อาจนำมูลค่าตลาดคาร์บอนเครดิตในประเทศมาเป็นค่าตอบแทน โดยหักจากผู้ใช้จ่ายพลังงานและปล่อยก๊าซคาร์บอน เช่น เกิดจากการเติมน้ำมัน ปัจจุบันในประเทศไทยมีธนาคารต้นไม้สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ 84 ถนนเอเชีย สีแยกเขาหลวง หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอละแม จังหวัดชุมพร ประกอบด้วยธนาคารต้นไม้แต่ละสาขามีคณะกรรมการและมีการคัดเลือกคณะกรรมการ ธนาคารต้นไม้ระดับสาขา กลุ่มน้ำ จังหวัด และภาคกระจายอยู่ทั่วประเทศ

6) ป่าชุมชน/โฉนดชุมชน เป็นรูปแบบการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่าง ๆ จากป่า โดยมีระบบการจำแนกและจัดระบบการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากร อย่างชัดเจน รวมทั้งมีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในและนอกชุมชน ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รูปแบบนี้สามารถนำไปใช้กับชุมชนที่มีพื้นที่อยู่อาศัย หรือพื้นที่ทำกินอยู่ในเขตป่าประเภทต่าง ๆ ที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยและที่ทำกินอยู่อย่างไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่เป็นพื้นที่ทำกินที่ตกทอดกันมายาวนาน

7) การจัดตั้งกองทุนเพื่อป้องกันไฟป่า จัดตั้งกองทุนเพื่อป้องกันไฟป่า ให้กับชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยง และเงินในกองทุนนี้สามารถนำไปสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ภายในชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นจากภารกิจดับไฟป่าแล้วเหมาะสมกับพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า

8) คาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) คาร์บอนเครดิต หมายถึง สิ่งทดแทนการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ที่ส่วนใหญ่เกิดจากการเผาผลาญน้ำมันดิบ (fossil fuel) ในโรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงก๊าซที่ก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจก (Green house Gas) เช่น ก๊าซมีเทน (CH₄) ที่

เกิดจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อันเป็นสาเหตุภาวะโลกร้อน (Global Warming) หากประเทศพัฒนาแล้วไม่สามารถลดมลพิษของตนเองได้ ก็ต้องใช้วิธีช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนาให้ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เมื่อลดได้จะกลายเป็นคาร์บอนเครดิตของตนเอง ทำให้ไม่ต้องจ่ายค่าปรับ เช่น การปลูกป่าไม้ การใช้พลังงานแสงอาทิตย์แทนน้ำมัน เป็นต้น สามารถนำมาประยุกต์เพื่อลดการเผาในที่ป่าขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

9) การบริหารจัดการพื้นที่รกร้างว่างเปล่า หมายถึง พื้นที่รกร้างว่างเปล่าที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาหมอกควัน เนื่องจากพื้นที่เหล่านั้นมีปัญหาการลักลอบเผาพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น แนวทางการแก้ไข คือ จังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีการบริหารจัดการพื้นที่เหล่านี้ โดยทำในรูปแบบการเช่าที่จากเอกชนเพื่อใช้เป็นที่ทำกินของชาวบ้านบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น

การนำ กลุ่มรูปแบบทางเลือกการให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าและที่รกร้างว่างเปล่า ไปใช้ขยายผลในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยขอเสนอบทบาทที่แต่ละภาคส่วนจำเป็นต้องกระทำดังนี้

ภาครัฐ โดยรัฐบาล รัฐสภา หน่วยงานราชการระดับกรม ตลอดจนรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการจัดการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง มีความจริงใจที่จะแก้ไขปัญหา โดยการกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ การผลักดันให้มีการออกกฎหมายทั้งในระดับพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง หรือระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีใช้บังคับ เพื่อรองรับกับการปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการกระทำของประชาชนให้เป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการเช่าป่า ปลูกป่า ทำสวนป่า ในพื้นที่ที่เป็นป่าประเภทต่าง ๆ ที่อยู่ในอำนาจการจัดการของรัฐ เช่น กรมป่าไม้

นอกจากนี้ หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและการปฏิบัติจากการยึดระเบียบปฏิบัติตามระบบราชการอย่างเคร่งครัดให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น มีการผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่ล้าสมัยไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง โดยนำหลักการและแนวคิดการให้ชุมชนบนพื้นที่สูงซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร และอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าโดยไม่มีกฎหมายหรือระเบียบราชการรองรับ หรืออยู่อย่างผิดกฎหมายให้เป็นผู้มีสิทธิในการอยู่อาศัยได้อย่างถูกต้อง หรือมีกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติที่ออกโดยหน่วยงานรัฐรองรับให้สามารถประกอบอาชีพได้ โดยเฉพาะอาชีพทางการเกษตร หรือที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกษตร สามารถเพาะปลูก หรือใช้ประโยชน์จากไม้ยืนต้น ซึ่งมีหลายชนิด เช่น ไม้สักที่ถูกประกาศเป็นไม้หวงห้ามไม่ให้ประชาชนตัดไปใช้สอย หรือนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจ เว้นแต่ไม้หวงห้าม

ดังกล่าวเป็นไม้ที่ปลูกอยู่ในที่เอกชนที่มีเอกสารสิทธิ และได้แจ้งขออนุญาตต่อทางราชการก่อนการตัดเพื่อนำไปใช้จึงไม่เป็นความผิด พร้อมทั้งกำหนดให้ชุมชนมีหน้าที่ในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าที่อยู่อาศัยและทำประโยชน์ในขอบเขตที่ตั้งที่แน่นอนชัดเจน มีแผนที่ระวางรูปถ่ายที่เป็นที่รับรองร่วมกันระหว่างภาครัฐตลอดจนภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นที่ป่าที่สามารถกำกับตรวจสอบได้ เป็นต้น และรัฐต้องให้การสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจทั้งทางกฎหมายเพื่อให้มีศักยภาพในการดำเนินการกำกับ ควบคุมดูแลได้

ท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้องมีการออกกฎหมายมารองรับ มีขอบเขตพื้นที่ตามกฎหมายอย่างชัดเจน เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน โหนดชุมชน การคำนวณพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งและแปลงเป็นการับโอนเครดิตตามเกณฑ์ได้ เป็นต้น การติดตามเฝ้าระวังการเผาในเขตพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งกระทำ และตรวจสอบติดตามโดยใช้ข้อมูลจากดาวเทียมแสดงค่าจุดความร้อน (hotspot) ที่เกิดจากการเผาไหม้ซึ่งสามารถรับข้อมูลจุดความร้อนได้เป็นรายวัน เป็นต้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชนต้องให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชุมชนของหมู่บ้านที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ไม่มีการทำลายป่า แต่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเข้าใจ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความตระหนัก มีการสืบทอดต่อไปยังลูกหลาน นอกจากนี้ อาจใช้หลักความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การบูชาผี การจัดการไฟป่าโดยการชิงเผา และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่คนในชุมชนนั้นเชื่อถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา รวมทั้งสนับสนุนในเรื่องของการปลูกป่า และอีกหลาย ๆ กิจกรรมที่สามารถสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านช่วยกันป้องกันไฟป่า การเผาป่า

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับจังหวัดและระดับพื้นที่เพื่อให้เข้ามาสนับสนุนการจัดการป่าประเภทต่าง ๆ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลได้ โดยเฉพาะผู้นำและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับสูงต้องให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างจริงจังต่อเนื่องในทุกด้าน ต้องเน้นเรื่องการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้ประชาชนในการป้องกัน ดูแล รักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญละจำเป็นอย่างมากและต้องทำอย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อผลักดันให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการหยุดเผาป่าและเศษวัชพืช การร่วมมือในการปกป้องผืนป่าไม่บุกรุกทำลายป่า แหล่งน้ำ และผืนดิน ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของชาวบ้านที่มีการลักลอบเผาป่า และเศษวัชพืชจากการเกษตรอย่างต่อเนื่อง มีผลมาจากการขาดจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไม่สนใจความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน บางครั้งบุคคลเหล่านั้นอาจ

กระทำโดยขาดความตระหนักและการรับรู้ถึงโทษภัยอันตราย และความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม โดยรวม

ภาคประชาชน ต้องมีการรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของตนให้รัฐ ท้องถิ่น ออกกฎหมายมารองรับสิทธิของตน สนใจความต้องการและข้อเรียกร้องของชุมชน และได้รับการปฏิบัติตามสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมาย ขณะเดียวกันประชาชนต้องมีความรับผิดชอบและเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ต้องมีความซื่อสัตย์ พร้อมให้ความร่วมมือกับภาครัฐ

ผู้นำชุมชน ต้องมีความตระหนักและจิตสำนึกของผู้นำ ความมุ่งมั่น จริงจัง และ จริงใจ ของผู้นำในชุมชน ไม่ว่าผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือนั้น ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ประชาชน ชาวบ้าน และเยาวชน มีความสำคัญอย่างมาก โดยต้องให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการผลักดันประสานการดำเนินงานอย่างแท้จริง อีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องมีการปลูกฝังความคิด ความเชื่อให้ คือ เด็กและเยาวชน ต้องดำเนินการโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้จากโรงเรียน ต้องใช้โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้งในทางวิชาการและการฝึกปฏิบัติ

6.3 กลุ่มรูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่เขตเมืองและเขตเมืองกึ่งชนบท

ในพื้นที่เขตเมืองและเขตเมืองกึ่งชนบทสภาพปัญหาที่เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาหมอกควัน คือ การเผาขยะและเศษวัสดุเหลือทิ้งในครัวเรือน เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ ขยะ รูปแบบทางเลือกสำหรับการจัดการในพื้นที่เขตเมืองและเขตเมืองกึ่งชนบท ที่ค้นพบประกอบด้วย

1) การจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน เป็นรูปแบบการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน โดยมีการจัดตั้งกองทุนขยะชุมชน จัดตลาดนัดขยะในชุมชน การจัดตั้งธนาคารขยะ ธนาคารขยะ คือ การซื้อขายขยะในชุมชน โดยรายได้จากการขายขยะจะถูกบันทึกลงบนสมุดคู่ฝากของสมาชิก และสามารถฝากหรือถอนได้เหมือนกับการฝาก-ถอนเงินในธนาคาร เพื่อลดปัญหาเรื่องการจัดการขยะภายในชุมชน ทำให้คนในชุมชนหันมาคัดแยกขยะ และนำขยะเหล่านั้นมาเปลี่ยนเป็นเงินมีการจูงใจให้คนในชุมชนหันมาคัดแยกขยะ และหันมากำจัดขยะอย่างถูกวิธี โดยการให้รางวัลกับครอบครัวที่สามารถทำตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกองทุนได้ตั้งไว้

2) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ระดับครัวเรือนหรือชุมชนขนาดเล็ก เป็นการผลิตไว้ใช้เอง ซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตที่ไม่ได้ยุ่งยาก เพียงแต่วางรวมกิ่งไม้ ใบหญ้า ขยะมาผสมกับมูลสัตว์ หรือน้ำชีวภาพมาหมักในระยะเวลาหนึ่ง สามารถทำได้บริเวณที่ว่างรอบ ๆ บ้าน หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาพื้นที่และรับผิดชอบดำเนินการ นอกจากสามารถลดภาระและงบประมาณใน

การจัดเก็บขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลได้แล้ว ยังได้ปัญหามากที่มีคุณภาพไปใช้หรือจำหน่ายได้อีกด้วย

3) การนำเศษวัสดุสดเหลือทิ้งไปทำปุ๋ยน้ำชีวภาพจากไส้เดือนดิน การใช้ไส้เดือนดินกำจัดขยะอินทรีย์ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการจัดการขยะในครัวเรือน เนื่องจากไส้เดือนหลายสายพันธุ์มีความสามารถในการย่อยสลายสารอินทรีย์ ดังนั้นสามารถนำไส้เดือนดินมาใช้ในการย่อยสลายขยะที่เป็นเศษอาหารได้

การนำรูปแบบทางเลือกกลุ่มการบริหารจัดการพื้นที่เขตเมืองและกึ่งเมืองไปใช้ขยายผลได้
 อย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยขอเสนอบทบาทที่แต่ละภาคส่วนจำเป็นต้องกระทำดังนี้

ภาครัฐ ผู้บริหารภาครัฐทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด โดยเฉพาะผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารระดับสูงขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าในการเข้ามาเป็นผู้ประสานกับชาวบ้านโดยตรง เพื่อให้เกิดการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ให้เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาขยะในครัวเรือนและชุมชน และรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีไม่มีมลพิษในชุมชนได้อย่างยั่งยืน จังหวัดต้องมีการออกกฎหมาย ระเบียบ มาใช้เป็นแนวปฏิบัติและบังคับใช้อย่างเคร่งครัด เช่น การห้ามเผาขยะ การปรับผู้ที่ทิ้งขยะไม่เป็นระบบ

ท้องถิ่น ต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านการดำเนินการและงบประมาณอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดหาพื้นที่สำหรับการจัดทำกิจกรรม การให้เงินสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะให้ประชาชน เพื่อให้รู้จักวิธีการคัดแยกขยะอย่างถูกต้อง มีการจัดกิจกรรมตลาดนัดขยะ กิจกรรมการปลูกฝังความคิด ความเชื่อใหม่ให้ ประชาชน เด็กและเยาวชน โดยดำเนินการผ่านการเรียนรู้จาก ชุมชน โรงเรียนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ผู้นำท้องถิ่นและชุมชนจำเป็นต้องมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมอบรมให้ความรู้ การฝึกปฏิบัติอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึก ในการจัดการขยะและการรักษาสิ่งแวดล้อมให้คนในชุมชน เพื่อช่วยลดปริมาณขยะและเสริมสร้างความรู้ ในการจัดการขยะอย่างถูกต้องและยั่งยืน ช่วยสร้างรายได้เสริมให้ครอบครัว

ภาคประชาชน ประชาชนที่พักอาศัยในพื้นที่ต้องมีความสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อการจัดการขยะที่ตนเป็นผู้ก่อด้วยการให้ความร่วมมือกับชุมชนในการคัดแยกขยะ เพื่อลดปริมาณขยะที่ต้องทิ้ง และสามารถหาผลประโยชน์จากขยะได้ นอกจากนี้ประชาชนต้องงดการเผาเศษกิ่งไม้ ใบไม้

ใบหญ้า หรือเศษขยะ เพื่อช่วยรักษาสีสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง ป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษทางอากาศ น้ำ และสามารถลดภาระขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะได้อีกทางหนึ่งด้วย

ประชาชนต้องช่วยตรวจสอบควบคุมกันเองเพื่อเป็นการบีบบังคับให้ผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือได้รับการกระตุ้นชักชวน หรือกดดันจากคนในชุมชน หรือแจ้งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมา ดำเนินการตามกฎหมายเพื่อเป็นการป้องปราม และเป็นแบบอย่างกับผู้ที่ยังขาดความใส่ใจต่อการให้ ความร่วมมือกับชุมชนและท้องถิ่นในการดูแลรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ปราศจากมลพิษ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนและเมืองอย่างยั่งยืน

ฉะนั้นการส่งเสริมจิตสำนึกและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกุญแจสำคัญ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันในระยะยาวอย่างยั่งยืน ซึ่งทางโครงการฯ จึงได้เน้นกิจกรรม และกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ประชาชน ทุกคนตระหนักรู้ว่าปัญหาหมอกควันเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันแก้ไขมิใช่หน้าที่ของคนใดคน หนึ่ง โดยรายละเอียดของกิจกรรมจะนำเสนอต่อไปในบทที่ 7